

Η ΝΕΑ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΩΡΑΙΟΥ ΤΟΥ G. SIRCELLO ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΣΜΟΥ ΣΤΟΥΣ ΟΡΟΥΣ ΠΟΥ ΔΗΛΩΝΟΥΝ ΓΕΝΟΣ

ΡΕΓΓΙΝΑΣ ΑΡΓΥΡΑΚΗ

*Ο G. Sircello προσπαθεί να στηρίξει μία αντικειμενιστική θεωρία του ωραίου συνάγοντας τις ιδιότητες των ωραίων αντικειμένων και τις τάξεις των ιδιοτήτων αυτών από επιμέρους αισθητικές εμπειρίες. Η κριτική μου συνίσταται στην παρατήρηση ότι από τους όρους που δηλώνουν γένη οι κατηγορίες και οι τάξεις σημαίνονται από συμβατικές έννοιες, επειδή οι ιδιότητες-γνωρίσματα των μελών τους είναι και αυτές συμβατικές, ενώ τα *universalia* σημαίνονται από μη-συμβατικές έννοιες, επειδή τα ίδια αποτελούν μη-συμβατικές ιδιότητες των δειγμάτων που τα πραγματώνουν. Επομένως μία αντικειμενιστική αισθητική θεωρία δεν μπορεί να στηριχτεί σε τάξεις ιδιοτήτων, αλλά σε *universalia* και αποκλείει την συζήτηση περί ωραίου.*

1. Η Νέα Θεωρία του Ωραίου του Guy Sircello¹ μπορεί να θεωρηθεί ως απόπειρα επαναφοράς του αντικειμενισμού στις αισθητικές αξίες μέσω μιας ακόμα πολεμικής κατά του υποκειμενισμού του Kant. Οπωσδήποτε και η θεωρία τούτη, για λόγους που θα εξετάσω παρακάτω, δεν κατορθώνει να λύσει τα κλασσικά προβλήματα που αναφέρονται αυτομάτως με την θέση της βασικής της επιδίωξης, αυτό που την ξεχωρίζει όμως από άλλες απόπειρες του είδους είναι τόσο η προσπάθεια να μην καταφύγει σε κάποιου είδους ιδεαλιστικό πεδίο ορισμού των ιδιοτήτων και των αξιών της, όσο και η έντονη τάση να αποσαφηνίσει διάφορα προβλήματα γύρω από τους όρους που δηλώνουν γένος. Για τον δεύτερο τούτο λόγο θα με απασχολήσει η κριτική της, επειδή εκτιμώ την θεωρία του Sircello ως εξαιρετική ευκαιρία μελέτης κλασσικών σφαλμάτων που γίνονται στη φιλοσοφία της τέχνης λόγω της έλλειψης ακριβούς ορισμού τόσο του πλάτους, όσο και του οντολογικού status των παραπάνω όρων.

Η Νέα Θεωρία του Ωραίου (New Theory of Beauty) που από εδώ και πέρα θα αναφέρεται ως NTB —κατά το συντομογραφικό σύστημα του ίδιου του Sircello —στηρίζεται στις εξής θέσεις:

I. Η θέση των ιδιοτήτων ποιοτικής διαβάθμισης

Η ομορφιά οποιουδήποτε ωραίου αντικειμένου οφείλεται στο γεγονός ότι αυτό έχει μία ή περισσότερες ιδιότητες στον υπέρτατο βαθμό σε σχέση προς άλλα ομοειδή, επί παραδείγματι κάτι είναι ζωηρό και καθαρό κίτρινο (όχι χλωμοπράσινο ή βρώμικο κροκί) ή κάτι είναι εξαιρετικά απαλό και λείο (το μεταξωτό περισσότερο

από το μάλλινο ή το πάνινο). Οι ιδιότητες αυτές συνιστούν την τάξη των ιδιοτήτων ποιοτικής διαβάθμισης και αποτελούν καθολικούς χαρακτήρες κάθε ωραίου αντικειμένου. Η τάξη τούτη προϋποθέτει τους εξής περιορισμούς: α) οι ιδιότητες ποιοτικής διαβάθμισης δεν είναι πλατωνικού τύπου *universalia*, αλλά νοούνται μόνον ως πραγματοποιμένες σε συγκεκριμένα εν τόπω και χρόνω *particularia*: β) αν και οι ιδιότητες ποιοτικής διαβάθμισης δεν ανάγονται σε ενιαία και γενική κλίμακα μέτρησης των ποιοτικών τους βαθμίδων, όμως απαιτούν μία καθαρά γνωστική διαδικασία αντίληψης και διακρίνονται σαφώς από τις ιδιότητες ποσοτικής διαβάθμισης: γ) από την τάξη των ιδιοτήτων ποιοτικής διαβάθμισης αποκλείονται τόσο ιδιότητες ποσοτικής διαβάθμισης (όπως το να είσαι χοντρός, ψηλός, καυτός, φαρδύς, κλπ.) όσο και ιδιότητες που δεν δηλώνουν διαβάθμιση (όπως το να είσαι τετράγωνος, πλήρης, έγκυος κλπ.) ή που δηλώνουν ελαττώματα, αναπηρίες ή ελλείψεις (όπως το να είσαι ασθενής, ανακριβής, ηλίθιος, κακοσχηματισμένος κλπ.): δ) για να μην συμπίπτει το αναλύον με το αναλυόμενο, από την τάξη των ιδιοτήτων ποιοτικής διαβάθμισης αποκλείεται η ιδιότητα «ωραίος» και όλα τα συνώνυμα του επιθέτου που την σημαίνει.

II. Η θέση της φυσικής, καλλιτεχνικής, χρηστικής, πνευματικής και ηθικής ομορφιάς.

Αν η φυσική και η καλλιτεχνική ομορφιά ανάγονται σε ιδιότητες ποιοτικής διαβάθμισης που απευθύνονται σε συγκεκριμένες αισθήσεις, η χρηστική, πνευματική και ηθική ομορφιά ανάγονται σε ιδιότητες υψηλής καταλληλότητας για κάθε περίπτωση κατά την οποία εκδηλώνονται *ad hominem*, επί παραδείγματι ένα ωραίο μαχαίρι του ψωμιού έχει λεπίδα εξαιρετικά κατάλληλη για τον συγκεκριμένο σκοπό (οσάκις βέβαια τον πραγματώνει, και όχι επειδή μετέχει πολύ σε κάποιο πλατωνικού τύπου πρότυπο μαχαίριού), μια ωραία μαθηματική απόδειξη είναι αμεσώτερη, οικονομικότερη και απλούστερη από άλλες που καταλήγουν στο ίδιο αποτέλεσμα, μια ωραία ηθική συμπεριφορά δεν είναι υψηλού βαθμού (π.χ. απόλυτη εντιμότητα που προϋποθέτει την αλήθεια με κάθε κόστος), αλλά εξαιρετικής καταλληλότητας για το άτομο ή τα άτομα προς τα οποία απευθύνεται (π.χ. το να αποφύγει να πη κανείς σε κάποιον «πόσο άσχημος δείχνεις σήμερα», μόνο και μόνο για λόγους απόλυτης εντιμότητας). Οι ιδιότητες υψηλής καταλληλότητας ανάγονται όχι μόνο στον υψηλό ποιοτικό τους βαθμό, αλλά και στο στυλ με το οποίο, όταν πραγματώνονται, οδηγούν σε ωρισμένο και κατάλληλο αποτέλεσμα.

III. Η θέση της αντικειμενικότητας του ωραίου

Τα ωραία αντικείμενα είναι εφικτό να εκτιμηθούν ως τέτοια από όλους όσους μπορούν να διακρίνουν επαρκώς τις ιδιότητες ποιοτικής διαβάθμισης που αυτά φέρουν, υπό την προϋπόθεση να μη σκιαστούν αυτές από ιδιότητες που ανήκουν σε άλλη τάξη, δηλαδή τις ιδιότητες ψυχολογικού αποτελέσματος, και που μπορεί το ίδιο αντικείμενο να τις διαθέτει (π.χ. το να είσαι ευχάριστος, επώδυνος, ποθητός, απωθητικός κλπ.). Η παιδεία που επιτρέπει στους παρατηρητές να απολαμβάνουν την πραγματική (αντικειμενική) ομορφιά συνίσταται στο να εκπαιδευτούν

επαρκώς, ώστε να μην απαντούν στην ερώτηση «γιατί το x είναι ωραίο;» επιστρατεύοντας μιαν ιδιότητα ψυχολογικού αποτελέσματος (που δεν πληροφορεί για το αντικείμενο, μα για τον παρατηρητή), αλλά μιαν ιδιότητα ποιοτικής διαβάθμισης.

Μετά τις προηγούμενες θέσεις η NTB διατυπώνεται ως εξής: μία ιδιότητα ποιοτικής διαβάθμισης κάποιου συγκεκριμένου αντικειμένου είναι ωραία τότε και μόνον τότε, αν α) δεν αποτελεί ιδιότητα δηλούσα ποσότητα, έλλειψη, αναπηρία, ελάττωμα ή αδυναμία κλιμάκωσης· β) δεν αποτελεί ιδιότητα δηλούσα εμφάνιση των παραπάνω· και γ) συναντάται στο αντικείμενο τούτο σε εξαιρετικά υψηλό βαθμό. Και ένα αντικείμενο που δεν συμπίπτει με μια ιδιότητα ποιοτικής διαβάθμισης είναι ωραίο, όταν κατέχει μία τουλάχιστον ιδιότητα ποιοτικής διαβάθμισης που να συναντάται στο αντικείμενο σε εξαιρετικά υψηλό βαθμό.

Της NTB έπονται τρεις διευκρινίσεις:

I. Οι διαφωνίες γύρω από την ομορφιά ενός αντικειμένου δεν ανάγονται σε πρόβλημα υποκειμενικής (ψυχολογικής) αντίδρασης, όπως θα συνέβαινε στην περίπτωση των ιδιοτήτων ψυχολογικού αποτελέσματος, αλλά σε τρεις αιτίες: α) στο απεριόριστο πλήθος των ιδιοτήτων ποιοτικής διαβάθμισης· β) στην σχέση των ιδιοτήτων ποιοτικής διαβάθμισης, όταν τούτες συνυπάρχουν σε ένα και το αυτό αντικείμενο· και γ) στην σπανιότητα κάποιων από τις ιδιότητες αυτές, γεγονός που τις καθιστά μη-οικείες και δυσπερίγραπτες, πράγμα αντιφατικό προς την σαφώς γνωστική διαδικασία αντίληψης που απαιτείται για την εκτίμησή τους.

II. Το φαινόμενο των «ανθέων του κακού» δεν αντιφάσκει προς την NTB, επειδή ακριβώς εκτιμώνται οι ιδιότητες ποιοτικής διαβάθμισης και όχι οι ιδιότητες ψυχολογικού αποτελέσματος.

III. Επειδή ο,τιδήποτε είναι ωραίο έχει αξία, το ωραίο στην τέχνη δεν ανάγεται στο αποτέλεσμα, αλλά στον τρόπο με τον οποίο ένα έργο τέχνης πραγματώνει μιαν αισθητική αξία (όπως άσχημο, υψηλό, γραφικό, χαριτωμένο, γκροτέσκο κλπ.). Για τον λόγο αυτό και μια κρίση του τύπου «το έργο x είναι ωραίο» δεν θα μας πληροφορούσε για τίποτα, αφού θα άφηνε ακόμα μετέωρα τα ερωτήματα «πώς είναι ωραίο το x;» και «γιατί είναι ωραίο το x;» Επομένως κρίσεις τέτοιου τύπου είναι εξοβελιστέες από την κριτική του έργου τέχνης, προπάντων όταν ασχολήται με κατ' εξοχήν ωραία έργα.

2. Μετά την παράθεση των κυρίων αξόνων της NTB δεν θα ασχοληθώ με τις αδυναμίες της πολεμικής του Sircello κατά του Kant, επισημαίνω απλώς ότι δεν φαίνεται πουθενά να έχει κατανοήσει την διαφορά μεταξύ της επίγνωσης πως υπάρχουν φυσικά αντικείμενα και των εμπειριών που προκύπτουν από τα αντικείμενα αυτά, διαφορά καίρια για την κατανόηση του αντικειμενισμού του Kant κατά την κλασική ανάλυση του Strawson². Αυτό που θα χρησιμοποίησω ως αφετηρία μελέτης των σχέσεων ενός σκληρού αιτήματος αντικειμενισμού για τον χαρακτηρισμό κάποιου αντικειμένου ως ωραίου και των όρων που δηλώνουν γένη, είναι αφ' ενός ο προσδιορισμός της έννοιας «ιδιότητα» στον οποίο καταλήγει ο Sircello και αφ' ετέρου ο τρόπος με τον οποίο σχηματίζει τις διάφορες τάξεις ιδιοτήτων —και προπάντων των ιδιοτήτων ποιοτικής διαβάθμισης.

Η έννοια της ιδιότητας του Sircello παρουσιάζει τις εξής αντιφάσεις: αφ' ενός το οντολογικό της status είναι απολύτως ρεαλιστικό (υπαρξιακά αυτόνομο), αφού

ανήκει σε συγκεκριμένα αντικείμενα και μάλιστα δεν είναι καν πραγμάτωση ενός *universaliūm*: αφ' ετέρου η πιστοποίηση της ύπαρξής της προϋποθέτει ένα εμπειριστατικό πρότερο γνωστικό υπόβαθρο, προϋπόθεση που την μετατρέπει σε νοησιαρχικού τύπου περιεχόμενο. Επίσης, αφ' ενός κάθε ιδιότητα ποιοτικής ή ποσοτικής διαβάθμισης έχει μια σαφή θέση μέσα σε μιαν αντικειμενική κλίμακα απόκλισης του βασικού της χαρακτηριστικού· αφ' ετέρου ο μόνος τρόπος να την αντιληφθούμε είναι σχετικοκρατικός ως προς δεδομένα συμφραζόμενα. Τέλος, υπό τον τίτλο της ιδιότητας συμφύρονται τόσο γνωρίσματα επαληθεύσιμα, όσο και ψυχολογικά αποτελέσματα ή ηθικολογικές συμβάσεις.

Όποιαδήποτε όμως αντικειμενιστική θεωρία προϋποθέτει ιδιότητες ρεαλιστικού οντολογικού *status*, δηλαδή αιτείται οι περί αυτές προτάσεις να είναι σαφώς *de re* και ποτέ *de dicto*³. Ο Sircello δεν καταφέρνει να ικανοποιήσει αυτό το αίτημα, κυρίως επειδή δεν κάνει κανένα διαχωρισμό μεταξύ ιδιοτήτων (που ως μετρήσιμες και επαληθεύσιμες είναι *de re* και οι περί αυτές προτάσεις είναι ανάγκη να πληρούν συνθήκες αληθείας) και ποιοτήτων (που ως νοηματοδοτημένα αντιληπτικά περιεχόμενα εξ ιδιοτήτων είναι *de dicto* και οι περί αυτές προτάσεις δεν είναι ανάγκη να πληρούν συνθήκες αληθείας). Η απουσία όμως ενός τέτοιου διαχωρισμού καταλήγει και σε αδυναμία του Sircello να διαχωρίσει τις αισθητικές δηλώσεις από τις αισθητικές αποτιμητικές προτάσεις. Αυτό συμβαίνει επειδή η πρόσληψη των ποιοτήτων κάποιου αντικειμένου *ad hominem* από έναν παρατηρητή οδηγεί στον σχηματισμό ενός κατά περίπτωση αντιληπτικού περιεχομένου και η περί αυτό πρόταση μπορεί να είναι μόνον μία δήλωση που αποκαλύπτει εμπειρία. Η πρόσληψη όμως ποιοτήτων που ανάγονται σε επαληθεύσιμη ιδιότητα αντικειμένου από διάφορους παρατηρητές καταλήγει στον σχηματισμό έννοιας και η περί αυτήν πρόταση μπορεί να είναι κρίση. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε μία δήλωση αισθητικής εμπειρίας με ψυχολογικό ρήμα, επομένως και συντακτικό αντικείμενο όχι υποχρεωτικά αντίστοιχο προς πραγματικό αντικείμενο, και στην δεύτερη έχουμε αισθητική αποτίμηση με γνωστικό ρήμα, επομένως και συντακτικό αντικείμενο υποχρεωτικά αντίστοιχο προς πραγματικό αντικείμενο. Δεν έχει νόημα να πούμε πως μια δήλωση αισθητικής εμπειρίας είναι αληθής ή ψευδής, έχει όμως νόημα να το πούμε για μια αισθητική αποτίμηση, επειδή για αυτήν την δεύτερη είναι σημαντικό όχι ό,τι την παράγει αιτιακά (όπως συμβαίνει για την δήλωση αισθητικής εμπειρίας), αλλά ό,τι αυτή προσδιορίζει λογικά. Ο κριτικός της χαρακτηριστήρας συνίσταται από ένα αίτημα σταθερής αναφοράς της σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο και τις καταδείξιμες ιδιότητές του (και ακόμα τις σχέσεις των ιδιοτήτων τούτων και την κατάσταση των πραγμάτων που συγκροτούν μεταξύ του αντικειμένου και του περιγύρου του) και είναι μέσω αυτής της αναφοράς που η αισθητική αποτίμηση καλείται να κατανοηθεί και να επαληθευτεί⁴. Σε τελική ανάλυση δεν είναι απαραίτητο να μου αρέσει η «Νυχτερινή Περίπολος» του Rembrandt επί παραδείγματι, ή να έχω αισθητική εμπειρία εξ αιτίας της, για να αναγνωρίζω ότι λόγω συγκεκριμένων της ιδιοτήτων είναι καλή ζωγραφική. Γιατί η διατύπωση αυτής της αιτιολογημένης αναγνώρισής μου δεν αναφέρεται σε μένα, αλλά στον πίνακα· δεν αποκαλύπτει κάποια αστήρικτη επιρροή του αντικειμένου πάνω στα συναισθήματά μου, αλλά κάποια στοιχεία του αντικειμένου που απευθύνονται στην

κριτική μου ικανότητα. Γίνεται λοιπόν φανερό πως κύρια εργαλεία μιας αντικειμενιστικής θεωρίας του ωραίου δεν μπορούν παρά να είναι κριτικές προτάσεις και όχι δηλώσεις υποκειμενικού κύρους. Βασικό όμως στοιχείο σύνθεσης των κριτικών προτάσεων αποτελούν οι έννοιες και όχι οι αντιλήψεις. Μία έννοια βεβαίως ενυπάρχει σε εμβρυακό στάδιο στην αντίληψη των επί μέρους αντικειμένων που την πραγματώνουν και αποτελεί κοινή θέση από τον Πλάτωνα και μετά πως κατά την διαδικασία του ορίζει μας είναι ήδη γνωστό το τι επιχειρούμε να ορίσουμε. Κατά την διαδικασία τούτη οργανώνουμε και οικονομούμε προηγούμενη γνώση που ήταν διάχυτη και συγκεχυμένη, εντοπίζοντας κοινές ιδιότητες συγγενών αντιλήψεων που κατά τον ορισμό αφαιρετικά προάγονται σε καθολικούς χαρακτήρες της έννοιας προς την οποία οι αντιλήψεις συγκλίνουν διά της αναγνώρισης ομοιοτήτων. Πολλές παραδεδεγμένες παραδηλώσεις είναι απαραίτητη συνθήκη παραγωγής μιας αποδεκτής και καθολικά αναγνωρίσιμης συνδήλωσης. Στην περίπτωση όμως της έννοιας του ωραίου η συνθήκη φαίνεται αδύνατον να πληρωθή. Και επειδή πίσω από κάθε προσπάθεια ορισμού, δηλαδή παραγωγής έννοιας, κρύβεται ουσιαστικά κάποιου είδους κατηγοριοποιητική διαδικασία, θα εξετάσω μερικά χαρακτηριστικά σχηματισμού των όρων που δηλώνουν γένη και συγχρόνως θα ασχοληθώ με τα προβλήματα σύστασης τάξεων ιδιοτήτων που προκύπτουν από τις προϋποθέσεις της NTB του Sircello.

3. Οι όροι που δηλώνουν γένη και που θα με απασχολήσουν εδώ είναι τρεις: οι κατηγορίες, οι τάξεις και τα *universalia*. Στην συνεξέτασή τους δεν περιλαμβάνω τους τύπους και τα σήματά τους, επειδή τους θεωρώ γένος κατασκευασμένο από φιλοσοφικές τεχνικές που μπορούν να το χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά μόνον σε τεχνητές γλώσσες και ακόμα επειδή η ριζική και προαπαιτούμενη οντολογική ανομοιογένεια μεταξύ ενός τύπου και των σημάτων του τον καταδικάζει σε μόνιμη αδυναμία μη μεταφορικής εξήγησης του τρόπου μεταβίβασης των ιδιοτήτων του μεν στα δε και αντιστρόφως.⁵

Οι κατηγορίες και οι τάξεις για να σχηματιστούν προϋποθέτουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά των μελών τους, που στην περίπτωση των κατηγοριών δηλώνουν καταστάσεις των πραγμάτων και στην περίπτωση των τάξεων δηλώνουν λειτουργίες⁶ στα εκτασιακά όρια κάθε τάξης (σύμφωνα με την αρχή της εκτατότητας των τάξεων, που κατάγεται από τον Russell)⁷. Τόσο τα χαρακτηριστικά των κατηγοριών, όσο και τα χαρακτηριστικά των τάξεων δεν είναι παρά ιδιότητες που φέρουν τα μέλη τους και που λόγω ομοιότητας λειτουργούν ως ειδοποιόι διαφορές, είναι μάλιστα αυτές που επιστρατεύονται, οσάκις πρέπει να ελεγχθούν κατηγοριακά σφάλματα ή μεταφορές που στηρίζονται σε αυτά⁸. Οι ιδιότητες όμως τόσο στην μια, όσο και στην άλλη περίπτωση, απομονώνονται μέσα από επιλεγμένο πλαίσιο αναφοράς και αποτελούν αναπόφευκτα νοηματοδοτημένες ποιότητες, απόδειξη πως συχνά κατά τον ιστορικό ρουό οι ορισμοί των κατηγοριών και των τάξεων αλλάζουν, επειδή λόγω διαφοροποίησης του εκάστοτε τρέχοντος γνωσιολογικού πεδίου επιλέγεται διαφορετικό πλαίσιο αναφοράς ιδιοτήτων από τις οποίες απομονώνονται οι ιδιότητες -χαρακτήρες, δίχως αυτό να σημαίνει πως αλλάζει και το όνομα της έννοιας που οριοθετεί τάξη ή κατηγορία, αλλά πως απλώς αλλάζει ή μετατοπίζεται το βάθος της⁹. Αν λοιπόν μπορούμε να εντοπίσουμε την κατηγοριο-

ποιητική διαδικασία σε τούτη ακριβώς την επιλογή πεδίου ιδιοτήτων από το οποίο θα απομονωθούν οι χαρακτήρες, και εφ' όσον σκοπός μας είναι μια αντικειμενιστική θεωρία, είναι ανάγκη να εξετάσουμε αν οι ιδιότητες που μετατρέπονται για κάποιο μικρό ή μεγάλο διάστημα σε χαρακτήρες είναι εσωτερικές ή εξωτερικές¹⁰.

Θέτοντας το πρόβλημα των χαρακτήρων ως εσωτερικών ή εξωτερικών ιδιοτήτων δεν σημαίνει βέβαια πως ανακινώ την αντίθεση Blanchard και Nagel, απλώς επικαλούμαι την αμφισβήτηση των Putnam και Sellars για την σαφή διάκριση μεταξύ γεγονότων και συμβάσεων, όπως την έθεταν ο Hume και οι πρώιμοι θετικιστές, αμφισβήτηση συγγενή προς τον σκεπτικισμό του Quine απέναντι στον διαχωρισμό συνθετικών και αναλυτικών προτάσεων. Στην προκειμένη περίπτωση μάλιστα καταλήγω πως δεν υπάρχει τίποτα που να εμποδίξει κάθε ομιλητή μιας κοινής γλώσσας από του να ακολουθή ένα δικό του υποκειμενικό σύστημα διαδικασιών αναγνώρισης μιας τάξης ή κατηγορίας, ενώ χρησιμοποιεί τους κοινά αποδεκτούς χαρακτήρες της και αναφέρεται σε αυτήν με το κοινό όνομα που την σημαίνει. Σε τελευταία ανάλυση οι απεριόριστες συνδηλώσεις είναι εξ ίσου άχρηστες για την διατύπωση αναγκαιών αληθειών με την απόλυτη έλλειψή τους. Άρα οι ιδιότητες-χαρακτήρες των κατηγοριών και των τάξεων είναι εξωτερικές και η αναγνώριση του ειδοποιού τους ρόλου προϋποθέτει την λειτουργία μιας σύμβασης (είτε συγκρουσιακής, είτε συντονισμένης ισορροπίας)¹¹.

Αυτό ακριβώς είναι και το πρόβλημα της τάξης των ιδιοτήτων ποιοτικής διαβάθμισης του Sircello. Καλείται να στηρίξει μian αντικειμενιστική θεωρία του ωραίου, ενώ το ίδιο το γνώρισμά της, δηλαδή η δυνατότητα ποιοτικής αυξομείωσης, δεν αναφέρεται σε ενιαίο και αμετάβλητο μετρητικό κανόνα, αλλά σε σύμβαση. Θα έλεγα μάλιστα πως ο τρόπος με τον οποίο ο Sircello προϋποθέτει ένα είδος παιδείας που επιτρέπει την ανακάλυψη και πρόσληψη των ιδιοτήτων αυτών ως ιδιοτήτων, παραπέμπει όλη την «αντικειμενιστική» υπόθεση περί ωραίου στις συμβάσεις συγκρουσιακής ισορροπίας, όπου κάποιοι συντελεστές έχουν κυρίαρχη επιλογή με αποτέλεσμα επιβολή γούστου μέσω μη-συντονισμένης ισορροπίας (επικαλούμαι το δίλημα του φυλακισμένου).¹²

Εξ άλλου η κατηγορία των πραγμάτων που έχουν ιδιότητες ποιοτικής διαβάθμισης, πέραν του ότι εμφανίζεται συμβατική, προϋποθέτει την ύπαρξη της αισθητικής αξίας του ωραίου που αναφέρεται σε όσα αντικείμενα είναι έτσι δομημένα, ώστε να έχουν τις παραπάνω ιδιότητες. Όμως όλες οι αισθητικές αξίες —και όχι μόνον το ωραίο— παρουσιάζουν ένα μόνιμο πρόβλημα: όταν επιχειρούμε να συνδέσουμε με αμφιμονοσήμαντη αντιστοιχία την αισθητική αξία x όπως πραγματώνεται σε ένα αντικείμενο και την αισθητική αξία x qua αισθητική αξία, παρατηρούμε πως αυτό είναι αδύνατο, επειδή στην περίπτωση των αισθητικών αξιών δεν συνδέονται με σταθερή αιτιακή σχέση το πεδίο εξήγησης με το πεδίο αποτελεσμάτων, ώστε να αποδώσουν νόρμες (όπως στην περίπτωση π.χ. των ηθικών αξιών), γιατί, αν αυτό ήταν δυνατό, τότε θα είχαμε και κανόνες παραγωγής των αισθητικών αξιών. Έτσι οι αισθητικές αξίες φαίνονται καταδικασμένες σε μian αμετάβλητη παραλλαγή (που συνδέει μονόδρομα τις εξηγήσεις με τα αποτελέσματα) και σε μια μεταβατική (που συνδέει μονόδρομα τα αποτελέσματα με τις εξηγήσεις) οι οποίες δεν ταυτίζονται, με αποτέλεσμα οι αισθητικές αξίες να είναι χρήσιμα εργαλεία

μίας ερμηνευτικής — δηλαδή υποκειμενικής — προσέγγισης, αλλά όχι μιας αποτιμητικής — δηλαδή αντικειμενικά εξηγητικής — κρίσης.¹³

4. Μετά τα παραπάνω είναι φανερό πως ούτε οι τάξεις, ούτε οι κατηγορίες, ούτε πολύ περισσότερο κάποια αξιακά συστήματα μπορούν να στηρίξουν μιαν αντικειμενιστική αισθητική θεωρία, αφού δεν αποτελούν τίποτα περισσότερο από κανόνες σύστασης κάποιου συστήματος αναφοράς μιας γλώσσας (κοινής γλώσσας στην περίπτωση κατηγοριών περιγραφικών μεταφυσικών και τεχνητής γλώσσας στην περίπτωση κατηγοριών αναθεωρητικών μεταφυσικών).¹⁴ Επειδή πάλι το μόνο επαρκώς αιτιολογημένο στοιχείο που μπορούμε να έχουμε στον χώρο της φιλοσοφίας της τέχνης είναι ό,τι διατυπώνεται ως αποτιμητική κρίση, δεν θα καταφύγω κατά την πεπατημένη των Ziff, Weitz, Kennick και άλλων στην αόριστη λύση των οικογενειακών ομοιοτήτων βιτγκενσταϊνικού τύπου¹⁵, επειδή οι απόψεις αυτές δεν κατάφεραν ποτέ να λύσουν ούτε το πρόβλημα τις αιτιακής σχέσης μεταξύ ομοιοτήτων, ούτε να δώσουν έναν κανόνα εύρεσης της ομοιότητας, ούτε —πολύ περισσότερο— εν όψει της διατήρησης ενός «ανοιχτού» και μη γενικευτικού σχήματος να υποδείξουν τους μηχανισμούς μετάβασης από τις αισθητικές αντιλήψεις στις αισθητικές έννοιες¹⁶. Μένει λοιπόν να εξεταστή ο τελευταίος όρος που δηλώνει γένο, τα *universalia*.

Τα *universalia* εν αντιθέσει προς τις κατηγορίες και τις τάξεις δεν έχουν μέλη χαρακτηρισμένα από ιδιότητες-γνωρίσματα¹⁷, αλλά είναι τα ίδια ιδιότητες που πραγματώνονται στα δείγματά τους. Έτσι δεν υπάρχει το πρόβλημα της αλλαγής ή μετακίνησης του βάθους των εννοιών που τα σημαίνουν, αφού αυτές έχουν μόνο πλάτος, και δεν μας πληροφορούν ούτε για καταστάσεις των πραγμάτων, ούτε για λειτουργία των δειγμάτων. Ως εκ τούτου τα *universalia* είναι εσωτερικές ιδιότητες και η μόνη σύμβαση που επιτρέπουν είναι το γεγονός πως τα γνωρίζουμε μόνο εν μέρει, γιατί για να γνωρίζαμε ένα *universalium* απολύτως και όπως ακριβώς είναι, θα έπρεπε να γνωρίζουμε όλες ανεξαιρέτως τις σχέσεις του με όλα τα *universalia* που πραγματώνονται σε όλα τα δείγματα που πραγματώνουν το πρώτο *universalium*, όπερ θα προϋπέθετε πανεπιστημοσύνη. Αφού τα *universalia* είναι εσωτερικές ιδιότητες, και οι έννοιες που τα σημαίνουν είναι μη συμβατικές.¹⁸

Αν λοιπόν μπορούμε να μιλήσουμε για μιαν αντικειμενιστική αισθητική θεωρία, μπορούμε να την στηρίξουμε μόνον, αν περιεχόμενο των αισθητικών αποτιμήσεων αποτελούν οι διαπλοκές των *universalia* σε ένα αντικείμενο, δηλαδή ο τρόπος σύνταξης εσωτερικών ιδιοτήτων που παρέχουν καθαρά αντιληπτικές και επαληθεύσιμες ποιότητες. Φυσικά μια τέτοια θέση οδηγεί αναπόφευκτα σε καθαρό φορμαλισμό και αποκλείει την συζήτηση περί ωραίου, πολύ περισσότερο μάλιστα την συσχέτισή του με χρηστικά, ηθικολογικά κλπ. πεδία ορισμού, όμως είναι ίσως ο μόνος τρόπος να χρησιμοποιήσουμε όρο που δηλώνει γένος ως παραγωγό μη συμβατικών αισθητικών εννοιών που να πληρούν ένα σκληρό αίτημα αντικειμενισμού.

Τελειώνοντας θέλω να σημειώσω πως δεν ώρισα το οντολογικό status των τάξεων, των κατηγοριών και των *universalia*, επειδή από τον συμβατικό χαρακτήρα των δύο πρώτων γίνεται σαφές πως δεν μπορεί παρά να είναι νοησιαρχικού τύπου υπαρξιακά μη αυτόνομο, ενώ των *universalia* είναι μεν νοησιαρχικού τύπου, όμως ο μη συμβατικός τους χαρακτήρας τα αντιστοιχεί προς εσωτερικές ιδιότητες, άρα

προς μια σταθερή αναφορά προς την ρεαλιστική πραγματικότητα (εδώ επικαλούμαι τη θεωρία της αντιστοιχίας και τον έμμεσο αναπαραστατικό ρεαλισμό των Hume και Locke). Θέλω επίσης να σημειώσω πως απέφυγα επιμελώς να συζητήσω το άλλο μεγάλο πρόβλημα της NTB, δηλαδή την αδυναμία διάκρισης μεταξύ του αισθητικού διαφέροντος προς την φύση και του αισθητικού διαφέροντος προς τα έργα τέχνης, επειδή και τα δύο στηρίζονται σύμφωνα με τον Sircello στην αισθητική εμπειρία που είναι διαρκώς παρούσα κατά την ανάπτυξη της θεωρίας, παρ' όλο που δεν κατανομάζεται ως «αισθητική». Και δεν ασχολήθηκα με το ζήτημα, επειδή και η αισθητική εμπειρία είναι αδιανόητο να συνδέεται προς αντικειμενιστικές θέσεις (κατά την παραδοχή του Kant και των επιγόνων του μέχρι τον Bullough) και το ζήτημα της προϋπαρξής αισθητικού διαφέροντος για την τέχνη προ της εμφάνισής του για την φύση έχει επαρκώς μελετηθεί από τον Gombrich, τον Savile και άλλους,¹⁹ πολύ περισσότερο που η φύση δεν είναι ποτέ υπονήφια για αποτίμηση, όπως τα έργα τέχνης. Ακόμα πρέπει να σημειώσω πως χρησιμοποίησα τον όρο «αποτιμητική κρίση» και όχι «αισθητική κρίση», επειδή αφ' ενός αυτός ο δεύτερος είναι μονοσήμαντα νοηματοδοτημένος από την καντιανή παράδοση, αφ' ετέρου η νοηματοδότηση αυτού του είδους εντάσσει τον όρο όχι στο πεδίο αποτίμησης ενός αντικειμένου, αλλά στο πεδίο εκτίμησής του, αφού προϋποθέτει μία προσωπική γνώμη που τείνει να γίνει καθολική μέσω επιβολής της σε όλους τους πιθανούς της αποδέκτες και όχι μέσω εξήγησης.²⁰

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. G. Sircello: *A New Theory of Beauty*, Princeton Univ. Press, Princeton N.J., 1975.
2. P.F. Strawson: *The Bounds of Sense*, Methuen, London (1966) 1976, σσ. 85-89 και 97-111.
3. D. Ackerman: "De Re Propositional Attitudes toward Integers", *The Southwestern Journal of Philosophy*, τ. IX, 1979, σσ. 145-153.
T. Burge: "Belief de Re", *Journal of Philosophy*, τ. 74, No. 6, 1977, σσ. 338-362.
4. Π.β. και την θέση του T.E. Jessor: "The Objectivity of Aesthetic Value", *Introductory Readings in Aesthetics* (ed. J. Hospers), Free Press, N.Y., 1969.
5. A. Church: "A Formulation of the Simple Theory of Types", *Journal of Symbolic Logic*, τ. 5, 1940, σσ. 56-68. Τα προβλήματα της εφαρμογής τύπου και σημάτων στην κοινή γλώσσα είναι εμφανή, όταν η διατύπωση δεν είναι συμβολική (λογική, οπότε χρησιμοποιούνται μόνον τύποι και καθόλου σήματα, π.χ. η περίπτωση Church) κατά την έκθεση της θεωρίας από τον R. Wollheim και τις αδυναμίες της που προσπαθεί ανεπιτυχώς να καλύψει (*Art and its Objects*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1990, §§35-37).
6. A.N. Prior: "The Theory of Implication", *Zeitschrift für Mathematische Logik und Grundlagen der Mathematik*, τ. 9, 1963, σσ. 1-16.
7. B. Russell: "On Denoting", *Mind*, τ. 14, 1905, σσ. 479-493, και "Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description", *Proceedings of the Aristotelian Society*, τ. 11, 1911, σσ. 108-128.
8. M. Thompson: "On Category Differences", *Philosophical Review*, τ. 66, 1957, σσ. 468-508.
E. Hall: "Ghosts and Categorical Mistakes", *Philosophical Studies*, τ. 7, 1956, σσ. 1-6.
9. J.J.C. Smart: "A Note on Categories", *British Journal for the Philosophy of Science*, τ. 4, 1953, σσ. 227-228.
10. T. Sprigge: "Internal and External Properties", *Mind*, τ. 71, 1962, σσ. 197-212.

- F. Will: "Internal Relations and the Principle of Identity", *Philosophical Review*, τ. 44, 1940, σσ. 497-514.
11. Για τα είδη ισορροπίας των συμβάσεων πβ. D. Lewis: *Convention*, Harvard Univ. Press, Cambridge Mass., 1977, σσ. 8-35 και 76-79.
12. Για το πρόβλημα των κυρίαρχων επιλογών πβ. T.C. Schelling: *The Strategy of Conflict*, Harvard Univ. Press, Cambridge Mass., 1960.
13. R. Gaskin: "Can Aesthetic Value be Explained?", *British Journal of Aesthetics*, τ. 29 No. 4, 1989, σσ. 329-340.
14. Για τις διαφορές κατηγοριών μεταξύ μιας περιγραφικής και μιας αναθεωρητικής μεταφυσικής πβ. P.F. Strawson: *Individuals*, London, 1959.
15. Όλα τα άρθρα αυτών των φιλοσόφων για τις οικογενειακές ομοιότητες είναι συγκεντρωμένα από τον W. Elton (ed): *Aesthetics and Language*, B. Blackwell, Oxford, 1954.
16. Πβ. και την κριτική του M. Mandelbaum: "Family Resemblances and Generalization Concerning the Arts", *Aesthetics* (eds. G. Dickie-R. Sclafani), St. Martin's Press, N.Y., 1977.
17. R.I. Aaron: *The Theory of Universals*, Oxford Univ. Press, Oxford, 1952, και A.D. Woozley: *Theory of knowledge*, London, 1949.
18. M. Thompson: "On the Distinction between Thing and Property" *The Return to Reason* (ed. J. Wild), Chicago Univ. Press, Chicago, 1953.
19. E.H. Gombrich: *Art and Illusion*, Phaidon Press, London, 1960, κεφ. Β', και A Savile: *The Test of Time*, Clarendon Press, Oxford, (1982) 1985, σσ. 176-181.
20. Για την «καντιανή» νοηματοδότηση του όρου «αισθητική κρίση» πβ. και την άποψη του F. Sparshott: *The Theory of the Arts*, Princeton Univ. Press, Princeton N.J., 1982, σσ. 482-483.

ΡΕΓΓΙΝΑ ΑΡΓΥΡΑΚΗ
ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ